

Prefață

Dacă în viața mea ar fi trebuit să scriu o singură carte, *Noaptea* ar fi aceea. La fel cum trecutul trăiește în prezent, toate cărțile mele de după *Noaptea*, într-un sens profund, poartă marca acesteia; afirmația este valabilă și pentru lucrările care tratează teme biblice, talmudice sau hasidice: nu pot fi înțelese dacă nu ai citit-o.

De ce am scris-o?

Pentru a nu înnebuni sau, dimpotrivă, pentru a înnebuni și a înțelege mai bine nebunia, marea, terifianta nebunie care și-a făcut apariția brusc în istorie și în conștiința unei omeniri ce oscila între puterea răului și suferința victimelor?

Am făcut-o oare pentru a le oferi oamenilor cuvinte, amintiri, mijloace cu care să poată evita ca Istoria să se repete, cu implacabila ei atracție pentru violență?

Sau mai degrabă am făcut-o pur și simplu pentru a lăsa o urmă a încercărilor prin care am trecut la vârsta la care adolescentul nu cunoaște despre moarte și rău decât ceea ce descoperă în cărți?

Anumiți cititori mi-au spus că am supraviețuit pentru a scrie acest text. Nu sunt conștienți. Nu știu cum am reușit să supraviețuiesc; prea slab și prea timid, nu am făcut nimic pentru asta. A fost oare un miracol? Habar n-am. Dacă a putut sau a vrut să realizeze un miracol în favoarea mea, cerul ar fi putut sau ar fi trebuit foarte bine să facă la fel pentru alții, mai merituoși decât mine. Prin urmare, nu pot mulțumi decât hazardului. Totuși, pentru că am supraviețuit, am datoria să dau un sens supraviețuirii. Oare pentru a desluși acest sens am pus pe hârtie o experiență în care nimic nu avea sens?

De fapt, odată cu trecerea timpului, trebuie să mărturisesc că nu știu sau că nu mai știu ce am vrut să obțin cu toate cuvintele mele. Știu numai că, fără această mică lucrare, viața mea de scriitor sau viața mea pur și simplu nu ar fi fost ceea ce este: cea a unui martor care se consideră obligat, din punct de vedere moral

Prefață

și uman, să împiedice dușmanul să obțină o victorie postumă, ultima, ștergându-și crimele din memoria oamenilor.

Astăzi, grație documentelor autentice care ne parvin din numeroase surse, este clar: dacă la începutul regimului nazist, șefii SS au încercat să fondeze o societate fără evrei, scopul lor final a fost să lase în urmă o lume în ruine, în care evreii nici să nu fi existat vreodată. Iată de ce, în Rusia, în Ucraina, în Lituania, ca și în Bielorussia, peste tot unde *Einsatzgruppen* executau „soluția finală” asasinând cu mitralierele mai bine de un milion de evrei – bărbați, femei și copii –, înainte de a-i arunca în imense gropi comune, săpate chiar de condamnați, unități speciale dezgropau ulterior cadavrele pentru a le arde sub cerul liber. Astfel, pentru prima dată în istorie, evreii, uciși de două ori, nu au putut fi îngropați în cimitire.

În alți termeni, războiul pe care Hitler și acoliții lui îl purtau cu evreii viza de asemenea religia iudaică, cultura iudaică, tradiția iudaică, adică memoria iudaică.

Cu siguranță, la un moment dat mi-a devenit clar că, deoarece Istoria va fi într-o zi judecată,

NOAPTEA

eu trebuia să depun mărturie pentru victime, dar nu știam cum să o fac. Aveam foarte multe lucruri de spus, dar nu aveam cuvintele cu care să le spun. Conștient de sărăcia mijloacelor mele, vedeam cum limbajul se transformă într-un obstacol. Ar fi trebuit să se inventeze un alt limbaj. Trădat, corupt, pervertit de dușman, cum putea fi reabilitat și umanizat cuvântul? Foamea, setea, frica, transportul, trierea, focul și cuptorul: aceste cuvinte înseamnă un anumit lucru, dar în vremurile acelea însemnau altceva. Scriind în limba mea maternă, și ea maltratată, mă opream la fiecare frază și îmi spuneam: „Nu e asta.“ O luam de la capăt. Cu alte verbe, cu alte imagini, cu alte lacrimi mute. Tot nu era asta. Dar ce înseamnă exact „asta“? Este ceea ce se ascunde, ceea ce se acoperă cu un văl pentru a nu fi furat, uzurpat, profanat. Cuvintele existente, cele din dicționar, mi se păreau slabe, sărace, palide. Pe care să le folosesc pentru a povesti despre ultima călătorie către necunoscut în vagoanele plumbuite? Despre descoperirea unui univers dement și rece, în care era uman să fii inuman, unde oamenii în uniformă disciplinați și cultivați veneau pentru a ucide, în timp ce copiii năuciți

Prefață

și bătrânii epuizați ajungeau pentru a muri? Și despărțirea, în noaptea în flăcări, ruptura de toate legăturile, distrugerea unei familii și a unei întregi comunități? Și dispariția unei fete evreice cumini și frumoase, cu părul bălai și cu surâsul trist, ucisă împreună cu mama ei, în chiar noaptea sosirii lor? Cum să le evoc fără să-mi tremure mâna și fără ca inima să mi se frângă pentru totdeauna?

Adânc în sufletul lui, martorul știa, așa cum o știe uneori și astăzi, că mărturia lui nu va fi primită. Numai cei care au cunoscut lagărul de la Auschwitz știu ce însemna acesta. Ceilalți nu o vor ști niciodată.

Măcar vor înțelege?

Oare vor putea să înțeleagă ei, pentru care este o datorie umană, nobilă și imperativă să-i protejezi pe cei slabi, să-i vindeci pe bolnavi, să-i iubești pe copii și să respecti înțelepciunea bătrânilor, ei bine, vor putea să înțeleagă cum, în acest univers blestemat, stăpânii se înverșunau să-i tortureze pe cei slabi, să ucidă bolnavii, să masacreze copiii și bătrânii?

Nu o vor face pentru că martorul nu se exprimă cum trebuie? Motivul este diferit. Nu pentru că exprimarea martorului neîndemânatic

este stângace nu vor înțelege; el explică atât de stângaci pentru că ei nu înțeleg.

Și totuși, în adâncul ființei sale, el știe că, în această situație, îi este interzis să tacă și este dificil, dacă nu imposibil, să vorbească.

Trebuia deci să persevereze. Și să vorbească fără cuvinte. Și să încerce să se încredințeze tăcerii care le îmbracă, le învăluie și le depășește. Și toate acestea cu sentimentul că un pumn de cenușă acolo, la Birkenau, cântărește mai mult decât toate poveștile despre acest loc blestemat. Căci, cu toate că m-am străduit din greu să exprim inexprimabilul, „tot nu este asta“.

Să fie oare acesta motivul pentru care manuscrisul – scris în idiș și având titlul *Și lumea a tăcut*, tradus în franceză mai întâi, apoi în engleză – a fost respins de toate marile edituri pariziene și americane, și asta în pofida eforturilor neobosite ale marelui François Mauriac? După mai multe luni și vizite personale, a reușit să-l plaseze.

În ciuda faptului că am făcut numeroase tăieturi, versiunea originală în idiș este lungă. Jérôme Lindon, legendarul patron al micii, dar prestigioasei Editions de Minuit, a realizat versiunea franceză prescurtată. Am acceptat

Prefață

maniera lui de a elimina detaliile inutile din text, căci mă temeam de tot ce putea fi de pri-sos. Aici, numai substanța conta. Respingeam abundența. Să povestesc prea mult mă spe-ria mai tare decât să spun mai puțin. Nu este sănătos să scoți totul din memorie, dar nici să o lași să dea pe dinafară.

Exemplu: în idiș, povestea începe cu aceste reflecții lipsite de iluzii:

„La început a fost credința, puerilă; și încrederea, vană; și iluzia, periculoasă. Noi credeam în Dumnezeu, aveam încre-dere în om și trăiam cu iluzia că, în fiecare dintre noi, se află o scânteie sacră din fla-căra așa-numitei *Shekina*, pe care fiecare dintre noi o poartă, în ochi și în suflet, un reflex al imaginii lui Dumnezeu.

A fost sursa, dacă nu cauza tuturor nenorocirilor noastre.“

În altă parte, alte pasaje din idiș. Despre moartea tatălui meu, despre eliberare. De ce să nu le includ în această nouă traducere?¹

¹ Este vorba despre traducerea în engleză apărută în SUA în 2006, realizată de Marion Wiesel după traducerea franceză din 1958 și însoțită de o prefață a autorului. Noua ediție franceză a apărut în 2007, la Editions de Minuit, colecția „Double“ (n. red.).

NOAPTEA

Prea personale, prea intime poate, trebuie să rămână printre rânduri. Și totuși.

Mă revăd în noaptea aceea, una dintre cele mai cumplite din viața mea:

„Leizer (Eliezer în idiș), fiul meu, vino... Vreau să-ți spun ceva... Numai ție... Vino, nu mă lăsa singur... Leizer...»

I-am auzit vocea, am priceput sensul cuvintelor lui și am înțeles dimensiunea tragică a momentului, dar am rămas la locul meu.

Era ultima lui dorință – să mă aibă alături de el în momentul agoniei, când sufletul urma să se detașeze de trupul lui maltratat –, dar nu i-am îndeplinit-o.

Îmi era frică.

Frică de lovituri.

Iată de ce am rămas surd la rugămințile lui.

În loc să-mi sacrific viața mizerabilă și putredă și să mă duc la el, să-i iau mâna, să-l îmbărbătez, să-i arăt că nu este singur, că sunt alături de el, că îi simțeam durerea, în loc de toate astea, am rămas mai departe întins la locul meu și l-am rugat pe Dumnezeu ca tata să înceteze să mă

Prefață

mai strige pe nume, să înceteze să strige, ca să nu fie bătut de responsabili barăcii.

Dar tata nu era conștient.

Vocea lui tânguitoare și stinsă continua să străpungă tăcerea și mă chema, numai pe mine.

Ce s-a întâmplat? Soldatul SS s-a înfuriat, s-a apropiat de tata și l-a lovit peste cap: «Taci, bătrâne! Taci odată!»

Tata nu a simțit loviturile de bătă; eu însă le-am simțit. Și cu toate acestea, nu am reacționat. L-am lăsat pe soldatul SS să-l bată pe tata. L-am lăsat pe bătrânul meu tată să agonizeze singur. Mai rău: eram supărat pe el pentru că făcea zgomot, plângea, provoca loviturile...

«Leizer! Leizer! Vino, nu mă lăsa singur...»

Vocea lui venea de tare departe, de tare aproape.

Dar nu m-am mișcat.

Nu am să mi-o iert niciodată.

Niciodată nu voi ierta lumii că mi-a închis gura, că a făcut din mine un alt om, că a trezit în mine diavolul, spiritul cel mai josnic, instinctul cel mai sălbatic. (...)

NOAPTEA

Ultimul lui cuvânt a fost numele meu.
O chemare.

Iar eu nu am răspuns.“

În versiunea idiș, povestea nu se sfârșește cu oglinda spartă, ci cu o meditație mai degrabă pesimistă despre actualitate:

„...Și acum, la zece ani după Buchenwald, îmi dau seama că lumea uită. Germania este un stat suveran. Armata germană a fost reînființată. Ilse Koch, femeia sadică de la Buchenwald, are copii și este fericită. Criminalii de război se plimbă pe străzile din Hamburg și München. Trecutul este șters, relegat și uitat.

Germanii și antisemiții spun lumii că întreaga poveste a celor șase milioane de evrei asasinați nu este decât o legendă, iar lumea, în naivitatea ei, o va crede, dacă nu astăzi, atunci mâine sau poimâine...

...Nu sunt destul de naiv ca să cred că această carte va schimba cursul istoriei și că va zdruncina conștiința umanității.

Cartea nu mai are puterea pe care o avea altădată.

Cei care au tăcut ieri vor tăcea și mâine.“

Prefață

O altă întrebare pe care cititorul ar avea dreptul să o pună: de ce apare această nouă ediție, de vreme ce prima există de patruzeci și cinci de ani? Dacă nu este destul de fidelă sau de bună, de ce am așteptat atât de mult pentru a o înlocui cu una care este mai bună și mai apropiată de original?

Ceea ce spun despre ediția în limba engleză este valabil și pentru ediția în limba franceză. Mai este oare nevoie să amintesc că, în acea epocă, eram un debutant necunoscut, iar engleza mea, ca și franceza de altfel, lăsa încă de dorit? Atunci când un editor londonez, după cum m-a informat agentul de la Editions de Minuit, Georges Borchardt, a găsit o traducătoare, i-am mulțumit. Am citit traducerea și mi s-a părut satisfăcătoare. Nu am recitit-o. Între timp, am avut fericirea ca anumite lucrări scrise de mine să fie traduse de Marion, soția mea. Traducătoare foarte bună, ea îmi cunoaște vocea și știe să o transmită mai bine decât oricine altcineva. Am noroc: invitată de editorii de la Farrar, Strauss & Giroux să facă o nouă traducere, ea a acceptat. Sunt convins că și cititorii îi vor fi recunoscători. Datorită ei, am putut să corectez pe ici, pe colo câte o expresie sau o

impresie greșită. Exemplu: evoc prima călătorie nocturnă în vagoanele plumbuite și menționez că anumite persoane profitaseră de întuneric pentru a se deda la acte sexuale. Este fals. În textul idiș spun că „unii tineri, fete și băieți, s-au lăsat pradă instinctelor lor erotice“. Am verificat în mai multe surse absolut sigure. În tren, toate familiile erau încă împreună. Câteva săptămâni de ghetou nu reușiseră să ne degradeze comportamentul până în punctul în care să ne încălcăm obiceiurile, moravurile și legile străvechi. Este posibil să fi existat atingeri timide. Asta a fost tot. Nimeni nu a mers mai departe. Atunci pentru ce am spus-o în idiș și am permis să fie tradusă această propoziție în limbile franceză și engleză? Singura explicație posibilă: vorbesc despre mine însumi. Pe mine mă condamni. Îmi imaginez că adolescentul care eram atunci, în plină pubertate, deși profund pios, nu putea rezista imaginarului erotic îmbogățit de proximitatea fizică a bărbaților și femeilor.

Un alt exemplu, minor de data aceasta: este vorba despre un racursi. Evocând rugăciunea comună improvizată, în seara de Roch-Hashana, povestesc că m-am dus la tata pentru a-i săruta mâna, așa cum o făceam acasă; am uitat să

Prefață

notez că ne aflam pierduți în mulțime. Marion, atentă la precizie, a descoperit și acest detaliu.

Acestea fiind zise, recitind această mărturie, detașat, îmi dau seama că am făcut bine să nu aștept prea mult timp. Odată cu trecerea anilor, m-am surprins – pe nedrept – că mă îndoiam de anumite episoade. Povestesc prima mea noapte *acolo*. Descoperirea realității dincolo de gardurile de sârmă ghimpată. Avertismentele unui deținut veteran, care ne-a sfătuit să mințim în legătură cu vârsta noastră: tata trebuia să spună că este mai tânăr, iar eu trebuia să spun că sunt mai în vârstă. Trierea. Mersul spre cuptoarele care se profilau pe un cer indiferent. Nou-născuții aruncați în groapa în flăcări... nu am precizat că erau vii, cu toate acestea, o credeam. Apoi îmi spuneam: nu, erau morți, altfel, mi-aș fi pierdut mințile. Și totuși, tovarășii din lagăr i-au văzut odată cu mine, ca și mine: erau vii atunci când îi aruncau în flăcări. Istoricii precum Telford Taylor au confirmat-o. Și nu am înnebunit. Această viziune de coșmar va apărea în noua ediție.

Înainte de a încheia această introducere, mi se pare important să subliniez convingerea

NOAPTEA

mea că, la fel ca oamenii, fiecare carte are propriul destin. Uneori este vorba de durere, alteori, de bucurie. Se întâmplă chiar ca o lucrare să le îmbine pe amândouă.

Mai sus am descris dificultățile pe care le-a întâmpinat *Noaptea* la apariție, acum patruzeci și cinci de ani. Cu toată critica favorabilă, cartea se vindea prost. Subiectul, considerat morbid, nu interesa pe nimeni. Dacă un rabin îl menționa în predicile sale, se găsea întotdeauna o persoană care protesta: „La ce bun să-i copleșim pe copii cu tristețea trecutului?” De atunci, lucrurile s-au schimbat. Micul meu volum are parte de o primire la care nu mă așteptam. Astăzi, îl citesc mai ales tinerii, la școală și la universitate. Și sunt mulți.

Cum poate fi explicat acest fenomen? Mai întâi, trebuie atribuit schimbării survenite în mentalitatea marelui public. Dacă în anii 1950 și 1960, adulții care se născuseră înainte sau în timpul războiului manifestau față de ceea ce se numește Holocaust un fel de indiferență inconștientă și indulgentă, acum lucrurile s-au schimbat.

Atunci, puțini editori au avut curajul să publice cărți cu acest subiect. În zilele noastre,

Prefață

toți le publică în mod regulat și unii în fiecare lună. Și e valabil și pentru lumea academică. În epoca respectivă, puține școli secundare sau superioare aveau cursuri pe acest subiect. Astăzi, astfel de cursuri sunt incluse în multe programe școlare. Și se numără printre cele mai populare.

De acum, tema Auschwitz face parte din cultura generală. Filme, piese de teatru, romane, conferințe internaționale, expoziții, ceremonii anuale cu participarea celor mai prestigioase personalități ale țării: subiectul a devenit de neevitat. Exemplul cel mai frapant este cel al Muzeului Holocaustului din Washington: de la inaugurarea lui, în 1993, l-au vizitat mai bine de douăzeci și două de milioane de persoane.

Conștient că generația supraviețuitorilor se împrăștiează de la o zi la alta, studentul sau cititorul contemporan descoperă că este fascinat de memoria lor.

Căci într-un grad superior și ultim, este vorba de memorie, de originile și de amploarea ei, ca și de rezultatul ei. O repet: exagerarea riscă să fie la fel de dăunătoare ca și subestimarea. Între cele două, este de datoria noastră să alegem măsura, sperând în același timp că va fi apropiată de realitate.

NOAPTEA

Pentru supraviețuitorul care se dorește martor, problema rămâne simplă: datoria sa este să depună mărturie atât pentru cei morți, cât și pentru cei vii, și mai ales pentru generațiile viitoare. Nu avem dreptul să le privăm de un trecut care aparține memoriei comune.

Uitarea ar însemna pericol și insultă. Să uiți cuvintele ar însemna să le ucizi a doua oară. Și dacă, în afară de ucigași și de complicii lor, nimeni nu este responsabil pentru prima moarte, noi suntem vinovați pentru a doua.

Uneori, sunt întrebat dacă știu cum se poate „reacționa“ la Auschwitz; răspund că nu știu; nu știu nici măcar dacă la o tragedie de această amploare se poate reacționa în vreun fel. Dar știu că responsabilitatea este o „reacție“.

Când se vorbește despre această epocă blestemată și tenebroasă, „răspundere“ este cuvântul-cheie.

Dacă martorul s-a străduit și a ales să depună mărturie, a făcut-o pentru tinerii de azi, pentru copiii care se vor naște mâine: nu vrea ca trecutul lui să devină viitorul lor.

ELIE WIESEL